de Groedelék, Popperék egy fogpiszkálót sem vittek el a járásból. Ők Galiciában birtak nagy erdőségekkel, de az itteni ruténségnek ebből akkoriban csak haszna volt. Óriási pénzt keresett Galiciában; Máramaros vármegye huszti, dolhai és ökörmezei járása ott tanult *dolgozni*, pénzt keresni; abból virágzott fel a marhatenyésztése és innen vált lehetővé, hogy a nép a földeket nagyrészt visszavásárolta a *kazároktól*. S most e *sápadt* és *csenevész* rutének a legkeresettebb erdőmunkások.

Az utolsó három évfolyamból összesen 704 ember állott sor alá, bevált 241, tehát majdnem minden harmadik ruténlegény katona, pedig a szükséges szám már a legelső nap megvolt; ép legényeket kidobáltak. Hogy lehet ezt a népet degeneráltnak mondani?

Boszniából, Erdélyből jönnek a vállalkozók és néha 600 munkást is szegődtetnek egyszerre; a mi népünk még Romániába is eljár. Tehát az erdei munka az, mely eddig a népet föntartotta; hogy egyszer beüt a baj, azt én régen megmondtam. Az 1901. évben udinei ügynökök nyomtatványaikon Eldorádót festettek Braziliáról. A kivándorlás meggátlására engem küldöttek ki és akkor felsőbb hatóságomhoz tett jelentésemben körülbelül a következőket irtam:

„E nép Galiciából és az itteni erdőségekből él mint famunkás, de a galiciai faüzem pár év mulva megszünik; a királyi kincstár üzemterv szerint kihasználható erdőségei már majdnem ki vannak használva, a magánosok erdejét levitte már a Nagyág. A föld burgonyát, zabot, káposztát terem annyit, hogy elég egy negyedévre. Tehát a faüzem beszüntetésével itt nagy gazdasági *krach* lesz."

Nem volt egészen igazam, mert hiszen Bosznia, Erdély, Románia, most pedig már Amerika, nagyrészben pótolja a keresetet, ámbár némi visszaesés tagadhatatlanul van, de nem olyan, hogy az adófizetésen érezhető lenne. Ellenőriztem az adóbehajtást, csak négy községem van olyan, a hol számbavehető hátralék van, nem az adófizetők szegénysége, inkább a lanyha behajtás folytán, a többi községben az ez évi előirás alig számba vehető csekélységgel be van hajtva, még pedig licitáció nélkül. A mikor körjegyzőimhez egy járási értekezleten az adóbehajtás iránt kérdést intéztem az exlex elmulta után, a legtöbb azt válaszolta:

— Nálam egy-egy községben, ha majd kiszállok, két nap alatt az adó be lesz hajtva!

— Hogy lehet az?

— Hát ugy, hogy van pénz, s fizetnek!

Volt község, hol százasokkal fizettek egész kis adóösszegeket. A „csenyevész" rutén dolgozik s állampolgári kötelezettségének eleget tesz. Hiszen az az estilap is azt irta, hogy Ökörmezőn „ködmönök, szürök" kerültek árverésre. Örülök, hogy csak ezek. Ha ökör, tehén, juh, széna, élelmiszer került volna árverés alá, az már baj volna.

A jelzett gazdasági visszaesés talán abban érezhető a legjobban, hogy a Verchovina egyes kivándorló rajokat bocsájt ki: a Bánátba vándorolnak ki; Krassó-Szörény vármegyében Zgribesten, Temescseresen és Zsidóváron már három ilyen rutén telep van. Ezeknek a kivándorlóknak a földjét szedik össze a zsidók elég olcsó áron, hisz a rutén szabadulni akar tőle, a kinálat pedig elég nagy.

A néhány év előtti élénk fakitermelésnek van egyéb hátránya is; a rutén hozzászokott, hogy árnyékos erdei munkával napi 3—5 koronát keressen; a változott viszonyok folytán most is annyit akar keresni. Ökörmezőn favágót alig lehet kapni.

Kint voltam december 14-én Toronyán, az ujonan épült állami hid fölülvizsgálatán egy nagyobb bizottsággal, szóba állottam a munkavezetővel, hogy mennyi a napszám?

— Egy forint husz krajcárt fizetünk erre a rövid téli napra, de alig tudunk munkást kapni.

Megnéztem a munkásokat, rutének, zsidók vegyesen. A „kazárok", a kiszipolyozó kazárok, ásóval, csákánnyal a kezükben! Lenne talán némi jogosultsága az antiszemitizmusnak, ha a zsidók csak munkakerülésből élnének, ha kenyérkeresetük kizárólag az uzsora, a csalás, zsarolás, tolvajlás, az alkohollal való mérgezés lenne. De nem ugy van. Dolgoznak fajuk ismert szivósságával. Azt mondja az estilap, hogy a ruténtól a lovat a „kazár" vette el és most ő fuvaroz rajta. Nem ugy van! A rutén sohasem volt fuvaros, mindig famunkás volt.

Hiszen van uzsorás is, van korcsmáros is, van ki csalásból, zsarolásból él, de a többség mégis csak dolgozik, kereskedő, iparos, fuvaros, — sőt földmüves is. Sok szeszt hoz forgalomba, sőt nadragulyát is (denaturált spirituszt) a sok zugkorcsmáros és a rutén paraszt gyenge ellentálló képessége e csapdákon gyakran rajtaveszt földjével és egészségével együtt. Nem lenne baj, ha a denaturált szesz elárusitása e járásban eltiltatnék, miután a fogyasztásnak alig egy fél százaléka esik ipari célokra, a többi ital. Különben az egész járásban csak egy elárusitó van.

A pénzügyigazgatóság tervbe is vette az italmérések természetes apasztását, én pedig ez évi augusztus hónap 18-ikától, mióta e járásnak főszolgabirája vagyok, egyetlen italmérést sem véleményeztem, nem is kapott senki.

Rappaport Gedájló és társai birtokszerzése nem mai keletü: már a jó emlékezetü Bartha Miklós megénekelte. S ha akad jelenleg is csalással, uzsorával, jó felszámitott bolti kontóval szerzett birtok, a szigeti királyi ügyészség, a helybeli királyi járásbiróság minden egyes bejelentett esetben a legnagyobb energiával jár el ellene. Sőt az is igaz, hogy Vizkoz község Dinisz és Kuzsbej teleppel együtt jobbágyi, sőt ennél rosszabb helyzetbe jutott; de ezt én e lap hasábjain még az 1900. évben, rahói szolgabiró koromban megirtam. Ez nem ujság.

A második kazárnak a rutén pap van feltüntetve, ki kétszáz forintot is elvesz egy temetésért. Ha ez igaz lenne: akkor a kazár bizonyára rutén papnak menne. Belenéztem a helybeli szelid lelkü görög katolikus esperes számadásába. Az esperes az év tavaszától müködik itt, legnagyobb temetése misével együtt 19 forint; kis gyermektemetés egy forint, felnőtt ember temetése 3—5 forint. Ha valaki drágábbat rendel, önszántából teszi, nem kényszeriti senki.

Hiszen régi nóta a párbér-megváltás; a lelkészek örülnének neki a legjobban; de hát nem megy! Ha pedig a lelkészeknek 12.000—16.000 korona évi jövedelmük lenne, nem mennének Amerikába, hogy visszajövet egy kis kényelmet és gyermekeik nevelését tudják biztositani.

A közegészségügy? Nem ez a járás az első az országban, hol nem lehet a körorvosi állásokat betölthetni. Van a járásban egy járásorvos, a három orvosi kör közül csak egy van betöltve, az is egy szigorló orvossal, kettőben nincs orvos. Ez évben hivatali elődöm kétszer hirdette meg ez állásokat, én pedig egyszer, mindjárt hivatalom elfoglalásakor. Senkisem érdeklődött, még levélben sem.

Egyébként tessék betekinteni a belügyminisztériumba, ott megmondják, hogy hazánkban hány körorvosi kör nincs betöltve. Már pedig állandóan nem hirdethetek pályázatot, mert ez pénzbe kerül, ezt a községek sinylik meg. A betöltetlen két kört a járásorvos látja el, s ezért kap is 600—600 forint tiszteletdijat. De a huszonkét községből álló köröket

---

— Honnan tudod, hogy ismerem? — kérdezte barátja felé fordulva.

És szeme fürkészve kereste pillantásait.

— Én nem tudom, — felelte közömbösen a fiatalember. — Csak sejtem. De ha parancsolod — szólt udvariasan — még csak nem is sejtem.

Hosszabb szünet következett, mely alatt Kenesse borus szemmel nézte a tova tünedező és a zöld szin végtelen skálájában pompázó faóriásokat, mely alatt egy-egy szerelmes pár ült boldog, édes meghittségben. Bosszusan rándult meg a szája és dühös haraggal forditotta el fejét. Mint valami visszataszitó, förtelmes látvány elől.

Azután hirtelen beszélni kezdett. Beszélni, a hogy csak egy tuláradt szív tud beszélni. A hogy megindul zugva, rohanva a kis hegyi patak, ha áttörte a vékony sziklaréteget. Ugy áradt a szó a férfi ajkáról.

— Igen, eltaláltad, ismertem a grófnőt. Ismertem! — kacagott fel keserüen . . . — Imádtam! . . . És imádom most is. Olyan őrülten, hogy egyetlen szaváért, — tudod, hogy nem játszom a szavakkal, — szives-örömest mennék a halálba. És ő is szeretett. Érted, szeretett. És nem ugy, a hogy azok a többiek, a fölpiperézett divatbábuk szeretnek . . . Ugy szeretett, a hogy én őt: Szerelemmel, mely egy egész életre szól . . .

Bécsben történt. Én akkor ott állomásoztam, mint a herceg segédtisztje. És ott találkoztunk csaknem naponként. A herceg szerette és feleségül kivánta. Mégis engem választott. És megmondta nekem, mert tudta, hogy én nem vagyok elég gyáva, hogy szólani merjek: „Szeretem magát, István, és a felesége leszek" — mondta édes hangján. — És szeme, az a bájos „jó" szeme ugy tekintett reám, olyan szeliden, édesen, hogy én, az ezer tivornya gőzétől bemocskolt durva katona, a lába elé szerettem volna borulni és sirni. „De vigyázzon, István, én igen nehéz szerződést kötök magával, — folytatta tovább, — én az egész szivemet adom, de az egész szivét követelem cserébe. Nagyobb uzsorás vagyok, mint Shylock, — mondta szelid mosollyal. — Velencében a zsidó csak egy fontnyi hust kivánt a kalmártól, de én testestől-lelkestől akarom magát. Nem tudnám elviselni, ha hütlenné lenne. Én soha se fogom vallatni, soha se kutatok maga után. Az nem méltó sem magához, sem hozzám. De kérem, könyörögve kérem, a boldogságunkra kérem, vigyázzon, hogy soha se lássam meg egy mosolyát, ne halljam egy jó szavát, melyet más nőre pazarol. Nem tudnám elviselni. Nem. Inkább soha se lássam többé magát, mint egy pillanatra is — másénak lássam. Tudom, hogy ez rut, nevetséges féltékenység . . . De ilyen vagyok . . . Igy szeretem magát . . . Egészen a magáé vagyok, de ismerem magamat . . . nem tudnám elviselni . . . nem tudnám elviselni! — szólt csaknem remegve az izgalomtól.

— De hisz ez őrültség! — szörnyüködött a jóbarát. — Remélem csak nem adtad el magadat ennek a kis uzsorásnak?

— Én pedig megigértem, megfogadtam, — felelte szomoru mosollyal Kenesse. — És őszintén, becsületesen hittem, hogy meg is tartom . . . Csodálatos szerencsém volt, mert nem volt a nyakamon egyike sem azoknak a szerencsétlen teremtéseknek, a kik olyan gyötrelmessé teszik a férfi házasságát. Szabad voltam, mint Ádám, az első ember és remegő szivvel, forró szerelemmel várhattam imádott Évámra.

Az eljegyzést titokban tartottuk, mert Lenora az édesatyját gyászolta. Senki se tudta, hogy két tökéletesen boldog emberrel több van a világon. Milyen napok voltak azok! . . . Annyira szerettem, hogy megfeledkeztem mellette mindenről. Ostoba iskolás gyermek voltam. Csak dadogtam előtte a szerelem nevetséges és mégis annyira fönséges szavait, melyek olyanok, mint a gyermek első tipegése: erőtlenek, tapogatózók, bátortalanok és mégis ebből fejlődnek a világ óriásainak sulyos lépései is.

Soha egy hang, egy mozdulat nem zavarta szerelmünk tisztaságát. A shylocki szerződést — ő igy hivta — nem szegtem meg soha. Még csak rá se néztem asszonyra.

Egyik este, miután egész délutánt nála töltöttem, el kellett válnunk, mert valami atyafi-családhoz készülődött, a hová én — még nem voltam hivatalosan jegyese — nem kisérhettem el.

Gyönyörü őszi este volt. A levegő olyan különösen langyos, füszeres volt, mint a milyennek tizennyolcéves korunkban érezzük a — tavaszt. A szivem mámorban uszott a szerelemtől. Először csókolt meg Lenora ugy, a hogy a nő csókolja a férfit. Őrült voltam a szerelemtől. Minden csöpp vér lázasan lüktetett ereimben . . . Szerettem volna megcsókolni az egész világot!... De . . . és hidd el ezt ugy, a hogy mondom, egy percig se gondoltam más asszonyra. Az életemet adtam volna, ha őt a karjaimba szorithatom. De inkább meghalok, mint más asszonynyal szenyezzem be az ajkamat, mely az övét érinthette. Erre megesküszöm neked férfiui szavammal. Ezt el kell hinned, ha megakarod érteni, hogy mit szenvedtem. Többet, mint az a szegény ördög, a ki csak gondolatban lop és mégis örök börtönre itélik érte.

Sokáig bolyongtam az utcán, kábultan, mámorosan. Egy pillanatra megállottam, hogy cigarettára gyujtsak. Egyszerre csak egy nagy sárga rózsa koppan a sapkámon és lehull élém a földre. Fölnézek. A nyitott ablakból egy kacagó asszonyi fej tekint le rám.

Egyik hires szép özvegy menyecske volt.